

Poznámky tohoto druhu zřejmě jsou stejně součástí básnické struktury jako přímé řeči; jinak by se jim přece básník vyhýbal, aby zbytečně nerozkládal jednotu svého díla. Uznáme-li však některé poznámky za složku básnické struktury a jiné za pouhé přílepky, vzniká nutně otázka kritéria, podle kterého se toto rozdělení děje. Takové kritérium bychom však hledali marně. — Pojetí poznámek jako pouhého komentáře k dramatu však vede ještě k jiné otázce: proč právě drama potřebuje komentáře, když ho nepotřebuje lyrika ani epika? Jediná odpověď na tuto otázku by mohla být, že drama není integrálně básnickým dílem, nýbrž pouhou složkou divadla (libretum), takže v podstatě bychom byli tam, kde byli teoretikové považující poznámky za pouhé pokyny pro herce a režiséra, tedy teoretikové, s nimiž Dessoir polemizuje.

Zásluha Dessoirova je tedy v tom, že na otázku poznámek vůbec upozornil, nemoha ovšem sám na ni dát uspokojivou odpověď. Proto také jeho úvaha o poznámkách zůstala stranou jeho rozboru dramatického básnictví. Je zcela samozřejmé, že po rozboru, kterým byl nalezen v poznámkách základní prostředek k významovému sjednocení dialogu, nemáme důvodu ani oprávnění k tomu, abychom poznámky z básnického díla vylučovali. Přitom je třeba zdůraznit, že dosavadním rozбором nebyla ještě celá závažnost poznámek při významovém sjednocení dialogu vystižena, protože nebyla dosud vystižena celá složitost tohoto procesu.

Pohlíželi jsme totiž dosud — pro zjednodušení celého problému — na významové sjednocení dialogu z hlediska jeho jednotlivých účastníků, pro něž nabývá dialog smyslu tehdy, když si uvědomí smysl, který každý z nich vkládá do společného tématu (tedy celkový smysl každého kontextu); a klíčem k tomuto smyslu je postavení každého z nich v mimojazykové situaci. Je nám však již sdostatek známo, že dramatický dialog je netoliko souborem střídavých projevů různých osob, nýbrž také jednotným projevem mluvčího jediného, totiž básníka. Tvoří tedy dramatický dialog souvislý kontext, jehož jednota je dána — tak jako je tomu u každého významového kontextu — celkovým smyslem, který přetváří všechny jednotky, jež do něho vstupují. V tomto jednotném kontextu neseném básníkem jsou obsaženy všechny kontexty nesené jednotlivými osobami, ve srovnání s ním jsou to tedy kontexty dílčí. Jednotný kontext není ovšem jen mechanickým skladem všech dílčích kontextů, nýbrž přetváří svým celkovým smyslem každý

z nich, dodává mu smyslu, který by sám o sobě neměl. Jinými slovy, celkový smysl každého dílčího kontextu v dramatickém dialogu není dán jen stanoviskem, které jeho nositel zaujímá v „mimojazykové“ situaci, nýbrž také stanoviskem, které k němu zaujímá básník. K vystižení významového sjednocení dramatického dialogu nestačí tedy rozbor situace, nýbrž je třeba věnovat pozornost i způsobu, jakým jsou dílčí kontexty se všemi svými jednotkami koordinovány v kontextu celkovém.

Prostředky k této koordinaci, tj. prostředky, kterými je dán celkový smysl jednotného kontextu, ukáže nám nejlépe konkrétní příklad:

Starosta: No tak teda. Mladej pane voteurte.

Loupežník: Já neotevru.

Starosta: Já to poručím.

Loupežník: Ve jménu zákona?

Starosta: Ve jménu zákona.

Loupežník: Já na zákon seru. (*Odejde.*)

Soused: Heč, starosto, dostals. Patří ti to.

Kovář (úchvácen): Mordyje, to je, co?

Všimněme si poznámky „uchvácen“, která i při zběžné četbě na sebe upoutává pozornost; pojmenování „uchvácen“ je v této souvislosti pocítováno jako neobvyklé, daleko spíše bychom zde užívali označení „nadšen“. Rozdíl mezi oběma pojmenováními je ten, že uchvácením rozumíme zpravidla nejvyšší možné nadšení, které vyvádí celou osobnost z rovnováhy; předpokládáme tudíž, že věc, která člověka uchvátí, vyniká nevídanou krásou, vznešeností atp. Konfrontace tohoto významu se slovem, které kováře „uchvátilo“, vyvolává komický účín. Ovšem i při použití pojmenování „nadšené“ by byl účín komický; rozdíl však je v tom, že při užití pojmenování „nadšené“ by zdrojem komičnosti byla (jako je tomu u bezprostředně předchozí repliky sousedovy) sama replika, kdežto takto je zdrojem komičnosti předešlým poznámka. Tato poznámka tedy ironizuje repliku, tj. hodnotí, kdežto poznámka „nadšené“ by ji toliko vysvětlovala. Ironický odstín, který poznámka na repliku vrhá, se však neomezuje na tuto repliku, nýbrž zbarvuje celý kovářův kontext, ba celý následující dialog:

Uřídil: To je zločinec. Pane starosto, musíte poslat pro četníky.

Starosta: Ale kdepak. Četníci dnes honěj cikánové.